

10.33537/sobild.17.1.1776182

Makale Bilgisi

Gönderildiği tarih: 03.09.2025
Kabul edildiği tarih: 09.01.2026
Araştırma Makalesi

Article Info

Date submitted: 03.09.2025
Date accepted: 09.01.2026
Research Article

TÜRKİYE'DE KADIN HAKLARININ YOLCULUĞU: 1983'TEN 2013'E YASAL REFORMLAR VE POLİTİKALAR

THE JOURNEY OF WOMEN'S RIGHTS IN TÜRKİYE:
LEGAL REFORMS AND POLICIES FROM 1983 TO 2013

Özlem BAYKAL

Doktor, Bağımsız Araştırmacı, Van, Türkiye
ozlembaykal2017@gmail.com

Anahtar sözcükler

Hükümet Politikaları, Kadın Hakları, Toplumsal Cinsiyet Eşitliği, Türkiye Siyaseti, Yasal Düzenlemeler.

Keywords

Gender Equality, Government Policies, Legal Regulations, Turkish Politics, Women's Rights.

Öz

Bu çalışma, Türkiye'de 1983'ten 2013'e uzanan dönemde kadınların sosyal, siyasal ve hukuki statülerini etkileyen yasal politikaları, bütüncül bir yaklaşımla değerlendirmeyi amaçlamaktadır. Bu makale Turgut Özal liderliğindeki Anavatan Partisi (1983-1991) iktidarından başlayarak, 1990'lı yıllarda koalisyon hükümetleri dönemleri, Adalet ve Kalkınma Partisi hükümetinin ilk yılları (2002-2013) arasındaki gelişmelere odaklanmaktadır. Çalışmada, nitel araştırma yöntemi kapsamında betimsel analiz tekniği kullanılarak, yasal düzenlemeler, resmî gazete metinleri, hükümet programları, kadın örgütlerinin raporları ve akademik kaynaklar incelenerek dönemsel değerlendirme yapılmıştır. Çalışmanın bulguları, farklı iktidar dönemlerinde kadın hakları alanında hem ilerici adımlar atıldığını hem de çelişkili yaklaşımların var olduğunu ortaya koymaktadır. ANAP döneminde Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü'nün kurulması ve Türk Medeni Kanunu'ndaki bazı kısıtlamaların kaldırılması gerçekleştirilmiştir. Koalisyon hükümetleri sürecinde ise özellikle Tansu Çiller'in başbakanlığı (1993-1996) ile kadınların kamusal görünürlüğü artmış, sonraki dönem koalisyonları (1997-2002) tarafından 4320 sayılı Aileyi Koruma Kanunu çıkarılmıştır. Ayrıca 2001 yılında TMK reformuyla eşler arasında eşitliği güçlendiren köklü değişiklikler yapılmıştır. Adalet ve Kalkınma Partisi iktidar döneminde ise Aile Mahkemeleri'nin kurulması, yeni İş Kanunu ile çalışan annelerin haklarının genişletilmesi, anayasaya eşitliği sağlama yükümlülüğünün eklenmesi ve başörtüsü/turban yasağının kaldırılması gibi kadınların kamusal alandaki temsili güçlendirilmiştir. Dolayısıyla bu çalışma, Türkiye'de kadın haklarına ilişkin kazanımların, siyasal iktidarların ideolojik yönelimlerine göre şekillendiğini ve toplumsal cinsiyet eşitliği konusunda bütüncül bir yaklaşımın hâlâ eksik olduğunu ortaya koymaktadır.

Abstract

This study aims to evaluate the legal policies affecting the social, political, and legal status of women in Türkiye from 1983 to 2013 with a holistic approach. It focuses on developments beginning with the Motherland Party (1983-1991) government led by Turgut Özal, through the coalition governments of the 1990s, and the early years of the Justice and Development Party government (2002-2013). Using descriptive analysis as part of the qualitative research method, the study conducted a periodic analysis by examining legal regulations, official gazettes, government programs, reports of women's organizations, and academic sources. The findings of the study reveal both progressive steps and contradictory approaches to women's rights under different governments. During the ANAP period, the General Directorate of Women's Status and Problems was established and some restrictions in the Civil Code were abolished. During the coalition governments, particularly during Tansu Çiller's tenure as prime minister (1993-1996), women's public visibility increased. Subsequent coalitions (1997-2002) enacted Law No. 4320 on the Protection of the Family, and in 2001, radical changes were made to strengthen spousal equality with the reform of the Civil Code. During the Justice and Development Party government, women's representation in the public sphere was strengthened through the establishment of Family Courts, the expansion of working mothers' rights with the new Labor Law, the inclusion of an obligation to ensure equality in the Constitution, and the lifting of the headscarf/hijab ban. Therefore, this study demonstrates that achievements regarding women's rights in Türkiye are shaped by the ideological orientations of political parties and that a holistic approach to gender equality remains lacking.

Giriş

Türkiye’de kadın hakları alanındaki tarihsel süreç, genellikle yasal düzenlemeler ve ideolojik kırılma noktaları ekseninde analiz edilmiştir. Bu çerçevede geliştirilen kadın politikaları, literatürde genel olarak bir “modernleşme projesi” veya “devlet feminizmi” tezahürü olarak kuramsallaştırılmıştır (Arat, 1999; Kandiyoti, 2015; Göle, 2016). Mevcut çalışmalar, kadınların hukuki statüsündeki dönüşümü tarihsel bir perspektifle ele alarak, bu alanda kapsamlı bir bilgi birikimi ve kuramsal zemin sunmuştur.

1980 yılı sonrasında feminist hareketin yükselişiyle birlikte, kadın mücadelesinin toplumsal ve siyasal alandaki yansımalarına odaklanan analizler artmıştır (Bora, 2010; Acuner, 2002; Güzel, 1999; Parmaksız, 2017). Bu çalışmalarla eş zamanlı olarak, Avrupa Birliği (AB) uyum sürecinin kadın politikalarına etkisini inceleyen araştırmalar da literatürde yer bulmuştur (Arslan, 2017; Işıkçı-Şengün, 2017). Söz konusu eserler, kadın politikalarının bireysel haklardan ziyade aile merkezli bir çerçeveye oturtulduğunu vurgulamıştır.

Bunun yanı sıra, çalışmalarda tek bir iktidar dönemine odaklanıldığı veya iktidar ile muhalefet partilerinin karşılaştırıldığı görülmüştür (Ateş & Yavuz, 2017). Nitekim belirli yasal düzenlemeleri partilerin söylemleri üzerinden inceleyen çalışmalar da mevcuttur (Terkan, 2010; Gazioğlu, 2015). Ancak kadın politikalarına ilişkin, son 30 yılı kapsayan (1983-2013) araştırmaların sınırlı olduğu tespit edilmiştir.

Dolayısıyla bu çalışmanın örneklemini, Türkiye’de kadın politikalarının dönüşümünü ideolojik yönelimler temelinde karşılaştırmalı olarak incelemek amacıyla belirlenmiştir. ANAP iktidarı (1983-1991), Tansu Çiller başkanlığındaki koalisyon hükümetleri (1993-1996), REFAH-YOL koalisyonu (1996-1997), ANASOL-D koalisyonu (1997-1999), ANASOL-M koalisyonu (1999-2002) son olarak Adalet ve Kalkınma Partisi iktidarının ilk evresini (2002-2013) kapsayan dönemsel bir analiz yapılmıştır.

Çalışmanın temel sorusu, kadın hakları alanındaki kazanımların hangi ideolojik çerçeveler içinde üretildiği ve kadınların gerek kamusal gerekse özel alandaki konumlarını ne ölçüde dönüştürdüğüdür. Bu doğrultuda kadın politikaları, modernleşme, muhafazakârlık, liberalizm ve sosyal demokrat eşitlik anlayışları bağlamında incelenmiştir. Ayrıca bunların doğrusal bir

ilerleme anlatısının ötesinde, tarihsel ideolojik gerilimler ve yapısal sınırlar üzerinden değerlendirilmesi amaçlanmıştır.

1. Yöntem

Bu çalışma, nitel araştırma yaklaşımı çerçevesinde doküman analizi tekniğine dayanmaktadır (Creswell, 2012, p. 105-106; Şimşek & Yıldırım, 2011, s. 187-188). Araştırma kapsamında elde edilen veriler, betimsel analiz yöntemi kullanılarak çözümlenmiştir. Betimsel analiz, özellikle tarihsel süreçlere yayılan, yasal ve kurumsal belgelerin karşılaştırmalı bir biçimde incelenmesini işlevsel hâle getirmektedir (Merriam & Grenier, 2019, p. 6-7; Deckert & Wilson, 2023, p. 153-154).

Nitekim bu araştırmanın veri setini; yasal düzenlemeler, Resmî Gazete metinleri, hükümet programları, kadın örgütlerinin raporları, akademik çalışmalar ve feminist literatür oluşturmaktadır. İncelenen eserlerden çıkarılan veriler, 1983-2013 yılları arasındaki dönemi kapsayacak şekilde kronolojik olarak sınıflandırılmıştır. Ardından ideolojik yönelimler, politika üretim yaklaşımı, kadının kamusal ve özel alanda konumlandırılması, feminist hareket ile kesişim veya mesafe gibi kavramsal kategoriler etrafında yeniden değerlendirilmiştir.

Elde edilen bulgular, analitik bir çerçeve içerisinde tablolar aracılığıyla sistematik biçimde sunulmuş ve yorumlanmıştır. Bu nitel yaklaşım, kadın politikalarındaki tarihsel süreklilikleri ve kırılmaları görünür kılmıştır. Bununla birlikte farklı siyasal iktidarların toplumsal cinsiyet eşitliğine yaklaşımındaki benzerlik ve farklılıkların eleştirel biçimde değerlendirilmesine olanak sağlamıştır.

1.1. Bulgular

Bu bölümde Türkiye’de kadın haklarına yönelik politikalar, 1983-2013 yılları arasında farklı siyasal iktidarlar çerçevesinde, söz konusu dokümanlar üzerinden analiz edilmiştir. Dönemler arası benzerlik ve farklılıklar tablolar aracılığıyla sistematik biçimde karşılaştırılmıştır. Bazı tablolarda kadın politikalarının ideolojik çerçevesi ön plana çıkarılırken, kimisinde politika üretiminde benimsenen temel yaklaşım ve uygulama biçimleri vurgulanmıştır. Böylelikle homojen olmayan politika süreçleri ve kadın hakları alanındaki süreklilikler ile kırılmalar, görünür kılınmıştır.

Tablo 1: ANAP Döneminde Kadın Politikalarının Kurumsallaşması ve İdeolojik Sınırları (1983-1991)

<i>Analitik Boyut</i>	<i>Değerlendirme</i>
İdeolojik Çerçeve	Liberal modernleşme ve muhafazakârlık
Temel Politika Yaklaşımı	Kurumsallaşma ve uluslararası normlara uyum
Kadının Konumu	Aile içinde tanımlanan, kamusal alanda sınırlı özne
Feminist Hareketle İlişki	Talepler kısmen karşılandı, karar süreçlerine katılım sınırlı kaldı.
Yapısal Sınırlar	Eşitlikçi dönüşüm yerine, sembolik ve hukuki ilerleme

Öncelikle tablo 1 incelendiğinde, ANAP döneminde kadın hakları alanında kurumsal bir çerçevenin oluşturulduğu görülmektedir. Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü'nün kurulması ve hukuki eşitliğe yönelik sınırlı düzenlemeler, devletin kadın politikalarını kurumsal bir zemine taşıma iradesine işaret etmektedir. Ancak bu hükümet, modernleşme söylemi ile geleneksel

aile yapısını koruma yönündeki ideolojik tercihler arasındaki gerilim nedeniyle kadınların toplumsal konumunda yapısal ve kalıcı bir dönüşüm yaratamamıştır. Bu yönüyle ANAP dönemi, ilerici reformlar ile ideolojik sınırlılıkları barındıran çelişkili bir politika alanı sunmuştur.

Tablo 2: Kadın Politikalarında Sembolik Temsil: Tansu Çiller ve Ekonomik Odak (1993-1995)

<i>Analitik Boyut</i>	<i>Değerlendirme</i>
İdeolojik Çerçeve	Merkez sağ liderlik altında sosyal demokrat ortaklı koalisyon
Politika Yaklaşımı	Kalkınmacı ve koruyucu, hak temelli eşitlik sınırlı
Öne Çıkan Alanlar	Kadın istihdamı ve girişimcilik
Kamusal Temsil	İlk kadın başbakan ve sembolik görünüm
Feminist Hareketle İlişki	Seçici ve sınırlı etkileşim
Yapısal Sınırlar	Sembolik kazanımların yapısal eşitliğe dönüşemediği dönem

Tablo 2 incelendiğinde, Başbakan Tansu Çiller dönemi kadın politikaları, ülkedeki siyasal istikrarsızlık ve güvenlik sorunları nedeniyle sınırlı kamıştır. Verilerde öne çıkan kadın girişimciliği ve istihdam projeleri, eşitlikçi bir hak perspektifinden ziyade, kadınların geleneksel rollerini pekiştirmiştir. Bu durum, kadın hareketinin talepleri ile hükümet politikaları arasındaki mesafenin açıldığını göstermektedir.

Ayrıca Çiller'in Türkiye'nin ilk kadın başbakanı olması, kadınların kamusal görünürlüğü açısından sembolik bir kırılma yaratmıştır. Ancak bu kazanım yapısal eşitliğe dönüşmemiştir. Kadın politikaları, bu dönemde daha çok girişimcilik, aile refahı ve sosyal destek ekseninde ele alınmıştır. Nihayetinde bu dönem, kadın liderliğinin toplumsal cinsiyet eşitliğine beklenen etkiyi sunamayan, paradoksal bir örnektir.

Tablo 3: Koalisyon Hükümetleri: İdeolojik Ayrışma ve Parçalı Reformlar (1996-2002)

<i>Koalisyonlar (1996-2002)</i>	<i>İdeolojik Çerçeve</i>	<i>Kadın Politikası Yaklaşımı</i>	<i>Politika Alanları</i>	<i>Feminist Hareketle İlişki</i>	<i>Yapısal Sınırlar</i>
REFAH-YOL (RP-DYP) 1996-1997	-İslamcı muhafazakârlık +merkez sağ pragmatizmi	-Aile ve ahlak merkezli -Koruyucu	-Sosyal yardım ve aile bütünlüğü	-Talepler dışlandı.	-Kamusal alanda geriye çekilme riski - Koalisyon istikrarsızlığı, ekonomik krizler ve 28 Şubat sürecine giden siyasal gerilim
ANASOL-D (ANAP-DSP-DTP) 1997-1999	-Merkez sağ + sosyal demokrat denge	-AB uyumlu -Koruyucu	-Şiddetle mücadele ve hukuki koruma	-Talepler kısmen karşılandı.	-Reformlar sınırlı ve temkinli
ANASOL-M (DSP-MHP-ANAP) 1999-2002	-Sosyal demokrat + milliyetçi- muhafazakâr denge	-Uzlaşmaya dayalı reformculuk -Hak temelli, reformcu söylem	-Medeni haklar ve aile hukuku	-Talepler kısmen karşılandı.	-Uygulama ve içselleştirme sorunu

Koalisyon hükümetleri dönemine ait tablo 3 değerlendirildiğinde, REFAH-YOL iktidarı, Türkiye’de kadın politikalarının ideolojik gerilimler altında şekillendiği kritik bir dönemi temsil etmiştir. Refah Partisi’nin İslamcı-muhafazakâr yaklaşımı ile Doğru Yol Partisi’nin merkez sağ pragmatizmi arasında kurulan bu ortaklık, kadın politikalarında hak temelli bir genişleme üretmekten ziyade, kadını aile kurumu içerisinde konumlandırmıştır.

Bu dönemde kadınların siyasal temsili açısından nicel bir artış gözlemlense de, söz konusu görünürlük toplumsal cinsiyet eşitliğini derinleştiren yapısal düzenlemelere dönüşmemiştir. Kadının kamusal alandaki konumu, büyük ölçüde ahlak, aile bütünlüğü ve toplumsal düzen söylemleri üzerinden tanımlanmıştır. Bilhassa REFAH-YOL iktidarının yaşadığı 28 Şubat süreci, siyasetin sivilleşmesine ve demokrasiye gölge düşürmüştür. Dolayısıyla sosyal politikaların ilerleyişini de kesintiye uğratmıştır.

ANASOL-D ve ANASOL-M hükümetleri tarafından gerçekleştirilen yasal düzenlemeler ise ikinci dalga feminist hareketin sıklıkla dile getirdiği talepleri büyük ölçüde karşılamıştır. Aslında bu reformlar, AB uyum sürecinin ve uluslararası baskıların etkisiyle gerçekleştirilmiştir.

Kadın girişimciliğini destekleyen düzenlemeler ise kadınların hak temelli güçlenmesini hedeflemek yerine, onları kalkınma politikalarının tamamlayıcı unsuru hâline getirmiştir. Nitekim ANASOL-D koalisyonun kısa ömrü, politikaların kalıcı ve güçlü bir etki yaratmasını engellemiştir. Bu zaman dilimi, yarım kalmış bir reform dönemi şeklinde adlandırılabilir.

Öte yandan ANASOL-M koalisyonu döneminde, özellikle TMK’ya ilişkin reform tartışmaları hız kazanmıştır. Bu bağlamda 1980’li yıllardan itibaren feminist hareket tarafından sıklıkla eleştirilen bazı eşitsiz düzenlemeler değiştirilmiştir. Dolayısıyla bu hükümetin kadın politikaları, toplumsal cinsiyet eşitliği bakımından reformist bir yönelimin kurumsal zemine taşınması açısından dikkat çekicidir.

Tablo 4: Adalet ve Kalkınma Partisi İktidarı: Muhafazakâr Modernleşme Çerçevesinde Hukuki Genişleme

<i>Dönemin Evreleri</i>	<i>İdeolojik Çerçeve</i>	<i>Politika Mantığı</i>	<i>Kadın Politikası Yaklaşımı</i>	<i>Hukuki Alanlara Etkisi</i>	<i>Feminist Değerlendirme</i>
2002-2007	-AB uyumlu muhafazakâr demokrasi	-Hak genişletici ve reformcu	-Kadın hak öznesi olarak tanımlandı.	-Medeni hukuk ve anayasal eşitlik ilkeleri güçlendirildi.	-Eşitlikçi dönüşüm için yüksek bir potansiyele sahip
2007-2013	-Muhafazakâr modernleşme	-Aile merkezli ve seçici	-Kadın aile içi roller üzerinden konumlandırıldı.	-Mevcut haklar korundu.	-Kadının özerklik alanı sabit kaldı.

Tablo 4'e bakıldığında, Adalet ve Kalkınma Partisi iktidarı boyunca kadın politikalarının tek yönlü ve homojen bir çizgi izlemediği, aksine iki farklı evreye ayrıldığı görülmektedir. 2002-2007 yılları arasında, AB'ye üyelik sürecinin belirleyici etkisiyle kadın haklarının görece daha evrensel ve eşitlikçi bir çerçevede ele alınmıştır. Bu dönemde yapılan hukuki düzenlemeler, feminist hareketin uzun yıllara yayılan taleplerinin önemli bir bölümünü karşılamıştır. Böylelikle iktidar tarafından kadınların bireysel hak öznesi olarak tanınmasına dair güçlü bir söylem geliştirilmiştir.

TMK'nın uygulanması bakımından Adalet ve Kalkınma Partisi iktidarının ilk evresi, görece istikrarlı ve koruyucu bir dönem olarak değerlendirilebilir. 2002-2007 yılları arasında, eşler arası hukuki eşitliği esas alan hükümler korunmuştur ve bunlar güçlendirilmiştir.

Buna karşılık 2007-2013 yılları kadın politikalarında belirgin bir yön değişimi gözlemlenmektedir. Reformcu ve hak temelli söylem, yerini kadınları aile kurumunun merkezinde konumlandıran "sınırlı özgürlükçü" bir çerçeveye bırakmıştır. Bunun yanı sıra başörtüsü yasağının kaldırılması, muhafazakâr kadınların kamusal alana erişimini kolaylaştırmıştır. Ancak bu kazanım, gündelik yaşamda kadınların istihdam, siyasal temsil, bakım emeği ve şiddet gibi yapısal sorunlarına somut çözümler sunup/sunmadığı noktasında tartışmalıdır (Göle, 2016, s. 178-182) Zira kadınların bireysel düzeyde güçlenmesi, ataerkil işbölümünü ve eşitsiz iktidar ilişkilerini dönüştüren kamusal politikaların varlığına bağlıdır.

Nihayetinde Adalet ve Kalkınma Partisi iktidarının alt evrelerinde dikkat çeken temel süreklilik, kadın politikalarının büyük ölçüde merkezîyetçi bir anlayışla üretilmesi ve feminist hareketin karar alma süreçlerine sınırlı biçimde dâhil edilmesidir.

2. Kadın Politikaları

Kadın politikaları, toplumsal cinsiyet eşitsizliklerini azaltmak, kadınların siyasal, ekonomik ve toplumsal yaşama eşit katılımını sağlamak amacıyla devlet, sivil toplum ve uluslararası aktörlerce yürütülen uygulamalardır (Kandiyoti, 2015, s. 78). Ancak bu konu, modernleşme süreçlerinde eşitlikçi bir ilerlemenin ötesinde beden, mahremiyet ve ahlak söylemleri üzerinden yeniden kurgulanan ideolojik bir mücadele alanı olarak da adlandırılır (Göle, 2016).

Küresel ölçekte kadın politikaları, sıklıkla "gender mainstreaming" (toplumsal cinsiyet eşitliğini ana akımlaştırma) yaklaşımıyla ilişkilendirilmektedir. AB'nin 1990'lardan itibaren geliştirdiği bu strateji, kadın-erkek eşitliğinin tüm kamu politikalarına entegre edilmesini öngörmektedir (Gender Mainstreaming, 1998, p. 15). Türkiye'de ise 1980'lerden itibaren feminist hareketin güçlenmesi sonucunda, kadın politikaları hem iktidar partilerinin hem de sivil toplumun gündeminde daha görünür hâle gelmiştir.

Nitekim kadın politikaları hukuksal düzenlemeler ile doğrudan bağlantılıdır. Birçok ülkede aile, ceza ve iş hukuku gibi alanlarda yapılan reformlar, kadın politikalarının kurumsallaşmasına hizmet etmiştir. Türkiye özelinde ise Türk Medeni Kanunu (1926), İş Kanunu (1936) ve 2000'li yıllarda yapılan kapsamlı anayasal değişiklikler, kadın politikalarının hukuki temelini oluşturur. Ayrıca Birleşmiş Milletler'in 1979'da Kadınlara Karşı Her Türü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi (CEDAW), Türkiye tarafından 1980'lerden başlayarak, günümüze kadar üretilen politikaların çerçevesini belirlemiştir. (Convention on the Elimination, 1979).

Nihayetinde kadın politikaları, kadınların bireysel haklarını güvence altına almanın yanı sıra, toplumsal kalkınmanın ve demokrasinin güçlendirilmesini de sağlayan çok boyutlu bir alandır. Küresel ölçekte kadın

politikaları, belirli temel alanlar etrafında şu şekilde sıralanmıştır:

**Eğitim politikaları:* Kız çocuklarının okullaşma oranının artırılması, erken yaşta evliliklerin önlenmesi.

**İstihdam politikaları:* Kadınların işgücüne katılımını teşvik eden yasal düzenlemeler, doğum izni, kreş desteği gibi haklar.

**Siyasal temsil:* Kadınların parlamentoda ve yerel yönetimlerde temsil oranını artırmaya yönelik kota uygulamaları.

**Şiddetle mücadele:* Kadına yönelik şiddetin önlenmesi için sığınma evleri, yasal koruma tedbirleri ve toplumsal farkındalık kampanyaları.

**Sağlık politikaları:* Üreme sağlığı, doğum kontrol hizmetleri ve kadınların özel sağlık ihtiyaçlarına yönelik programlar (Parejo-Radulović, 2023, s. 405-428).

2.1. ANAP Hükümeti Kadın Politikaları (1983-1991)

Türkiye’de kadın politikalarının kurumsallaşma süreci, 12 Eylül 1980 askeri darbesi sonrasında yaşanan siyasal ve ekonomik yeniden yapılanma ile birlikte şekillenmiştir. Özellikle 1983 yılında Anavatan Partisi (ANAP) iktidarıyla başlayan zaman diliminde, liberal modernleşme ve bireyselleşme söylemleri öne çıkmıştır. Bununla birlikte geleneksel aile yapısını merkeze alan muhafazakâr bir yaklaşım da varlık göstermiştir (Parmaksız, 2017, s. 202-205, 217).

Öte yandan bu ideolojik ikiliğin somutlaştığı ANAP iktidarı döneminde (1983-1991), kapsamlı sosyo-kültürel dönüşümler de yaşanmıştır. Türkiye bu yıllarda, “*tabuların yıkılması*”, “*statükonun kırılması*”, “*baba devlet*”, “*sosyal devlet*” anlayışlarının sorgulanması gibi süreçlerle birlikte, askeri müdahalelerin ve ordunun siyasal alandaki belirleyiciliğinin eleştirildiği yeni bir toplumsal iklim girmiştir (Keyder, 2014, s. 264-265).

Söz konusu yıllarda bireyci kimliğin önem kazandığı, zevkleri, tüketim kültürü, eğlenceleri, müziği, değerleri değişen bir kamuoyu yaratılmıştır (Yıldız, 1996, s. 99). Aslında Türkiye’nin parlamenter rejime dönmesi sonucunda, demokrasi kültüründeki durgunluk sona ermiştir (Doğan, 1985, s. 426). Böylelikle 1983-1989 yılları arasında Özal hükümetlerinin uyguladığı liberal politikalar, toplumsal yapıda belirgin bir değişim rüzgârı yaratmıştır. Üstelik etnik kimlikler de siyasete ihtiyaç duymadan kendilerini ifade ederek, bazı taleplerde bulunmaya başlamıştır (Gürbilek, 2001, s. 9).

1980’li yıllarda yaşanan bu sosyo-kültürel dönüşüm, Türkiye’de ikinci dalga kadın hareketinin ortaya çıkması için elverişli bir zemin hazırlamıştır. Bu dönemde, Cumhuriyet’in modernleşme projesi kapsamında kadınlara tanınan kamusal alanın sınırları, “cinselliğin bastırılması”, meslek sahibi olmanın belirli ahlaki kodlarla çerçevelenmesi ve bireyin toplum karşısında yükümlülüklerinin öncelenmesi gibi dinamikler

üzerinden yeniden tartışılmaya başlanmıştır. Üstelik bu sürece kadar sosyal ile siyasal alanı içeren kanunların gerçek manada cinsiyet eşitliğini barındırmadığı belirtilmiştir (Arat, 1999, s. 94).

Dolayısıyla ANAP iktidarı döneminde, kadınlar tarafından, eski ve mevcut kanunlar sorgulanmaya başlanmıştır. Hükümet de artan toplumsal ve uluslararası baskılar karşısında edilgen kalmamıştır. Öncelikle 1985’te CEDAW’ı imzalayarak, 1986’da yürürlüğe koymuştur (Resmî Gazete, 25 Haziran 1985).

Bunun yanı sıra, kadın-erkek eşitliğinin kurumsallaşması açısından bazı önemli yeniliklere de imza atmıştır. 1989 yılında Başbakanlığa bağlı *Aile Araştırma Kurumu* kurulmuştur. Ayrıca *Aile Şurası Yönetmeliği* çıkarılarak, aile kurumuna ilişkin milli politikaların sürdürülmesi hedeflenmiştir (Resmî Gazete, 31 Temmuz 1990). 1987’de *Kadına Yönelik Politikalar Danışma Kurulunun* ve 1990’da *Kadının Sosyal Statüsü Genel Müdürlüğü’nün* varlık göstermesi, öne çıkan faaliyetler arasında yer almıştır. Üstelik KSSGM dönemin Kadın Bakanı İmren Aykut’un çabalarıyla 20 Nisan 1990’da *Kadının Statüsü ve Sorunları Başkanlığı* adını alarak, Başbakanlığa bağlı çalışmaya başlamıştır (Acuner, 2002, s. 126-128; Parmaksız, 2017, s. 202-203). Aynı yıl içinde Anayasa Mahkemesi tarafından, kadının çalışmasını eşinin iznine tabi tutan TMK’nın 159. maddesi hükümsüz bırakılmıştır (Türkiye Tarihi, 2005, s. 100-101).

Öte yandan cinsel saldırı suçlarında failin cezasını mağdurun “*hayat kadını*” olup olmamasına göre belirleyen 438. madde, insan hakları ilkeleriyle bağdaşmadığı gerekçesiyle tartışılmıştır. ANAP ile SHP’nin TBMM’ye kanun teklifi sunmasının ardından, bu hüküm 1990’da TCK’dan çıkarılmıştır (Resmî Gazete, 29 Kasım 1990). Özellikle ulusal kamuoyunda beliren tepkiler de bu kararın alınmasında etkili olmuştur (Asena, Kadınca, Şubat 1990, s. 5; Asena, Güneş, 13 Mart 1990, s. 13). Nihayetinde ANAP hükümeti hem feminist hareketin taleplerine cevap vermek hem de muhafazakâr çevrenin isteklerini gidermek adına, çeşitli kurumları ve kanunları hayata geçirmiştir. Bu açıdan bir ikilem içinde kaldığını, dolayısıyla denge siyaseti yürüttüğünü belirtmek mümkündür.

ANAP hükümeti döneminde, kadın politikaları resmî kurumlar ile sınırlı kalmayıp, siyasal iktidar ile yakın ilişkili sivil yapılar üzerinden de şekillenmiştir. Bu bağlamda Başbakan Turgut Özal’ın eşi Semra Özal tarafından 6 Nisan 1986’da, üyeleri bakan, milletvekili ve üst düzey bürokrat eşlerinden oluşan *Türk Kadını Güçlendirme ve Tanıtma Vakfı (TKGTV)* kurulmuştur (Milliyet, 7 Nisan 1986, s. 16). Ambleminden ötürü kamuoyunda “*Papatyalar*” olarak anılan vakıf, kadın sorunlarına çözüm üretmeyi hedeflemiştir (İleri, 27 Ocak 1988, s. 10). Genellikle eşitlikçi bir söylem benimseyen TKGTV, özellikle Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde yaşayan kadınların doğum kontrol

yöntemleri konusunda bilgilendirilmesine yönelik faaliyetler yürütmüştür. Bu kapsamda Semra Özal'ın gezici sağlık aracını hizmete sunması, “*bilinçli annelik*” anlayışını yaygınlaştırmaya dönük bir girişim olarak değerlendirilmiştir (Kadınca, 1986, s. 24-28). Ancak Semra Özal'ın kadın sağlığı ve üreme odaklı sorunlara yönelik yaklaşımının ANAP'ın “*ailenin kutsallığı*” ve “*doğurganlığın yüceltilmesi*” ekseninde şekillenen söylemleriyle çeliştiği belirtilmiştir (Asena, 31 Temmuz 1990, s. 13; Çaha, 1996, s. 199-200).

TKGTV, her ne kadar kadın sağlığı ve toplumsal refah eksenli faaliyetler ile öne çıkmış olsa da ANAP'ın siyasi tabanını genişletmeye dönük bir sivil toplum kuruluşuydu. Nitekim Semra Hanım'ın 1988 yılında vakıf başkanlığına ikinci kez seçilmesinin ardından sarf ettiği “*Kadın Bakanlığına ne gerek var, biz bakanlık gibiyiz*” ifadesi, bu yapılanmanın yarı-resmî bir siyasal aktör gibi konumlandığını kanıtlamıştır. Üstelik bu teşkilatın üyelerinden, ANAP'a kayıt olmaları ve seçime hazırlık yapmaları istenmiştir (Tuşalp, 1994, s. 55; Gökmen, 1992, s. 201-203).

Aslında geçmişten günümüze doğru bir değerlendirme yapıldığında, hükümet veya siyasi partiler ile organik bağı bulunan kadın kuruluşları, onlara hizmet eden birim gibi çalışmıştır.

2.2. Tansu Çiller Dönemi Kadın Politikaları: DYP-SHP/CHP Koalisyonu (1993-1995)

ANAP iktidarı döneminde kadın politikalarının kurumsallaşmasına yönelik sınırlı fakat dikkat çekici adımların atılmasının ardından, 1990'lı yıllar Türkiye'de kadınların siyasal temsili açısından sembolik bir dönüm noktasına işaret etmiştir. Turgut Özal'ın vefatının ardından 16 Mayıs 1993'te Cumhurbaşkanı olarak göreve başlayan Süleyman Demirel, hükümeti kurma görevini ekonomi profesörü ve Doğru Yol Partisi (DYP) İstanbul Milletvekili Tansu Çiller'e vermiştir. 25 Haziran 1993'te kurulan II. DYP-SHP (Doğru Yol Partisi-Sosyaldemokrat Halkçı Parti) koalisyonu ile başbakanlığa atanan Çiller, Türkiye'nin ilk kadın başbakanı olmuştur (Tekin-Okutan, 2019, s. 217).

Türkiye'de bir kadının yürütme organının başına geçmesi, kamuoyunda farklı tepkilerle karşılanmıştır. Bu durum bazı kesimlerde umut ve heyecan yaratırken, kimi çevrelerde ise siyasette başarının sadece erkek liderlerle özdeşleştirildiği feodal düşüncelere yol açmıştır. Söz konusu atmosfere rağmen Çiller hükümeti döneminde, kadın politikaları alanında bazı kurumsal adımlar atılmıştır. 1994'te *Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü* bünyesinde şiddete uğrayan kadınlara hukuki-psikolojik danışmanlık, girişimcilik, el emeğinin değerlendirilmesi benzeri konularda hizmet verecek *Bilgi Başvuru Bankası* kurulmuştur. Ayrıca 5 Nisan 1994'te Dünya Bankası ile Türkiye arasında imzalanan *İkraz Anlaşması ve Kadın İstihdamının Geliştirilmesi Projesi (KİG)* bu iktidarın önemli faaliyetleri arasında yer almıştır (Işıkçı & Şengün, 2017, s. 414).

Ayrıca bu hükümet, 30 Ağustos-8 Eylül 1995 tarihinde IV. Dünya Kadın Konferansı'na (Pekin) katılarak, taahhütleri çekincesiz imzalamıştır. Böylelikle Sağlık Bakanlığı tarafından hazırlanan *Kadın Sağlığı ve Aile Planlaması Eylem Planı* uygulanmıştır (Arslan, 2017, s. 423). Ayrıca aynı yıl Güneydoğu Anadolu Projesi Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığı tarafından, kadınlara hizmet sunulması amacıyla *Çok Amaçlı Toplum Merkezleri (ÇATOM)* açılmıştır (Işıkçı & Şengün, 2017, s. 416-417; Arslan, 2017, s. 423-424).

Bununla birlikte Çiller, bütün kadınların sosyal güvenceye sahip olacağına, ev kadınlarına iş ve işsizlik sigortası verileceğine ilişkin sık sık vaatlerde bulunmuştur. Ancak kadının geleneksel rollerinden kopmadan görünür olması gerekliliğini vurgulamıştır. Nitekim seçim propagandasında, ev kadınları için “*beceri kazandırma, meslek öğrenme, kendi evlerinde iş sahibi olma*” gibi söylemler, bu yaklaşımı yansıtmıştır (Işıkçı & Şengün, 2017, s. 412-413).

Bu söylemsel sınırlılıklar devam ederken, II. DYP-SHP ortaklığı genel seçimler sonucunda yerini, 1995-1996 yılları arasında altı ay süreyle görevde kalan DYP-CHP (Doğru Yol Partisi-Cumhuriyet Halk Partisi) koalisyon hükümetine bırakmıştır. Çiller Başbakan, Işıl Saygın ise Çevre Bakanı görevini yürütürken, kadın girişimciliğine dair hazırlıklar gündeme alınmıştır. Ancak bu proje hayata geçirilememiş, sonraki dönemde iktidara gelen partilerin kalkınma politikalarının bir parçası haline gelmiştir (Gazioğlu, 2015, s. 161). Bunun yanı sıra Çiller, 1980 askeri müdahalesi sonucunda siyasete giremeyen kadınların yolunu da açmıştır. 1995'te gerçekleştirilen düzenleme ile partilerde kadın kolları oluşumu yeniden yapılandırılarak, anayasal hak şeklinde tanımlanmıştır (Işıkçı & Şengün, 2017, s. 412-413).

Şüphesiz bu girişimler ve seçim vaatleri, DYP tabanında kadın seçmenlerin sayısını artırarak, siyasette başarılı bir oy oranına sahip olmak için sunulmuştur. Buna karşın kadının yaşam koşullarına dair sorunlar giderilememiştir (Işıkçı & Şengün, 2017, s. 413). Bununla birlikte ANAP ile DYP'nin kadını genel seçimler sırasında ihtiyaç duyulan bir “oy potansiyeli” olarak gördüğü vurgulanmıştır. Ayrıca kadını “*cennet*”, “*analık*”, “*dişi kuş*”, “*yuva*” gibi kavramlar üzerinden tanımlamaları açısından, köktendinci ve milliyetçi akımlarla aynı zihniyeti taşıdıklarına dikkat çekilmiştir. Hatta sosyal demokrat partilerin de benzer söylemlere sahip olduğu ifade edilmiştir (Güzel, 1999, s. 33-34; Demirkürek, 2011, s.149). Özellikle Çiller'in seçim kampanyasında kadın seçmenlere yönelik motive edici söylemlerinin kadınların güçlenmesini hedeflemediği, aksine seçim odaklı bir stratejiyi yansıttığı belirtilmiştir (Sevimli, 2020, s. 190). Üstelik söylemlerinde erkeksi bir dil kullanmakla eleştirilmiştir. (Milliyet, 3 Ağustos 1995, s. 5). Dolayısıyla Çiller iktidarı, kadının gündelik sorunlarına ilişkin yeterli bir dönüşüm gerçekleştirememiştir.

2.3. REFAH-YOL Koalisyonu Döneminde Kadın Politikaları (1996-1997)

20. dönem TBMM, 28 Haziran 1996 tarihinde Necmettin Erbakan'ın başbakanlığında oluşturulan RP-DYP (Refah Partisi ile Doğru Yol Partisi) koalisyon hükümeti ile başlamıştır. REFAH-YOL iktidarında Tansu Çiller, Meral Akşener, Işıl Saygın ve Ayfer Yılmaz görev alarak, önceki dönemlere nazaran TBMM'de kadın bakan sayısını artırmıştır (Türk Parlamento Tarihi 1995-1999, 2012, s. 86-87). REFAH-YOL'un kadına dair politikaları incelendiğinde, *Kadının Statüsü ve Sorunları Başkanlığı* çalışmalarına önceki yıllarda olduğu gibi devam etmiştir. Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı bünyesinde *Kırsal Kalkınmada Kadın Daire Başkanlığı*'nın kurulması dönemin öne çıkan gelişmeleri arasında yer almıştır (Resmî Gazete, 19 Şubat 1997). Ayrıca Türk Ceza Kanunu'nun 441. maddesi (erkeğin zinası), 23 Eylül 1996'da Anayasa Mahkemesi kararıyla iptal edilmiştir (Resmî Gazete, 27 Aralık 1996). Ancak bu kurumsal devamlılık ve sınırlı kazanımlar, Türkiye siyasetinde önemli bir kırılma noktası olarak değerlendirilen 28 Şubat 1997 tarihli Milli Güvenlik Kurulu toplantısı sonrasında ortaya çıkan siyasal gerilimler karşısında sürdürülebilir olamamıştır.

"İrtica" karşıtı ordu ve bürokrasi merkezli baskıların giderek artmasıyla birlikte, REFAH-YOL koalisyonu kendi içinde ciddi bir kriz yaşamış ve kısa süre içinde dağılmıştır (Milliyet, 15 Haziran 1997, s. 1, 20; Çavdar, 2013, s. 338). Bu gelişme Türkiye'nin siyasal dengelerinin yanı sıra, kadın liderliği açısından da belirleyici bir dönemeç olmuştur. Zira Çiller, gerek bu siyasal düzensizlik ortamında gerekse kendi iktidar pratikleri içinde, beklenen demokratik dönüşüm ve toplumsal eşitlik vizyonunu gerçekleştirememiştir (Sabah, 1997, s.1) Türkiye'de kadın temsili açısından, bir ilki simgelemesine rağmen sonraki iktidar oluşumlarında yer almamıştır.

2.4. ANASOL-D Koalisyon Hükümeti Kadın Politikaları (1997-1999)

30 Haziran 1997'de ANASOL-D adlı ANAP-DSP-DTP (Anavatan Partisi-Demokratik Sol Parti-Demokrat Türkiye Partisi) koalisyon hükümeti, Mesut Yılmaz başbakanlığında göreve başlamıştır (Çavdar, 2013, s. 343). Bu dönemde kadınların hukuki statüsüne ilişkin bazı düzenlemeler gündeme gelmiştir. 1997'de TMK'nın 153. maddesinde yapılan değişiklikle evli kadına, kocasının soyadının önünde kendi soyadını da kullanma hakkı tanınmıştır (Türk Parlamento Tarihi 1995-1999, 2012, s. 524-532).

Aynı sene içinde, Türkiye'de zorunlu eğitim beş yıldan sekiz yıla çıkarılmıştır (Türk Parlamento Tarihi 1995-1999, 2012, s. 703, 803). Ayrıca bu dönemde iki önemli yasal düzenleme daha gerçekleştirilmiştir. İlk olarak 14 Ocak 1998'de *4320 sayılı Aileyi Koruma Kanunu* yürürlüğe girmiştir (Resmî Gazete, 17 Ocak 1998). 12 Temmuz 1998'de ise *Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme*

Kurumu (SHÇEK) kapsamında, kadın misafirhanelerinin kurulması yönetmeliği hayata geçirilmiştir (Kadın Sığınmaevleri Kılavuzu, 2008, s. 34).

Bu düzenlemelerle şekillenen yasal çerçevenin ardından ANASOL-D koalisyonu, bir süre sonra yerini Bülent Ecevit başbakanlığında kurulan 56. iktidara bırakmıştır (Türk Parlamento Tarihi 1995-1999, 2012, s. 1254-55). 11 Ocak-28 Mayıs 1999 tarihleri arasında görev yapan DSP azınlık hükümeti döneminde, kadının zinasını suç kabul eden TCK'nın 440. maddesi eşitliğe aykırı olması nedeniyle Anayasa Mahkemesi tarafından iptal edilmiştir (Resmî Gazete, 13 Mart 1999). Bu karar, cinsiyet eşitliğini gözetken politikaların mevzuatın yenilenmesi sonucunda güçlendirildiğini göstermiştir.

2.5. ANASOL-M Koalisyon Hükümeti Kadın Politikaları (1999-2002)

28 Mayıs 1999-18 Kasım 2002 tarihleri arasında, DSP-ANAP-MHP (Demokratik Sol Parti-Anavatan Partisi-Milliyetçi Hareket Partisi) ortaklığında kurulan ANASOL-M hükümeti görev yapmıştır. Bu koalisyon döneminde öne çıkan ilk icraat, 3 Ekim 2001 tarihinde anayasanın 41. maddesine, "*Aile Türk toplumunun temelidir ve eşler arasında eşitliğe dayanır*" hükmünün eklenmesidir (Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, 2019, s. 234).

2002 yılında ise yürürlüğe giren düzenleme ile TMK'nın 21. maddesinde yer alan "*kocanın ikametgâhı karının ikametgâhı addolunur*" ifadesi, kadın-erkek eşitliğine aykırı bulunarak kapsam dışı bırakılmıştır. Yeni TMK, eşlerin ortak konutu birlikte belirlemeleri, çocukların velayetini birlikte kullanmaları, meslek seçiminde eşit haklara sahip olmaları ve evlilik süresince edinilen malların eşit paylaşımı gibi önemli değişiklikler getirmiştir (Resmî Gazete, 8 Aralık 2001).

Ayrıca 30 Temmuz 2002'de onaylanan İhtiyari Protokol ile "*devletlerin CEDAW'ı ihlal etmesi durumunda kişilere ve gruplara CEDAW Komitesine başvuru hakkı tanınmıştır*" kararı benimsenmiştir (Resmî Gazete, 18 Eylül 2002). Genel bir değerlendirme yapıldığında bahsi geçen yenilikler, uzun süre ikinci dalga kadın hareketinin talepleri arasında yer almıştır. Keza bu hukuki kazanımların elde edilmesinde, uluslararası anlaşmaların bağlayıcılığı da etkili olmuştur. Sonuç itibarıyla koalisyon hükümetleri içerisinde toplumsal cinsiyet eşitliğine ilişkin kısmi iyileştirici adımlar, ANASOL-M iktidarı tarafından atılmıştır.

2.6. Adalet ve Kalkınma Partisi Hükümeti Kadın Politikaları (2002-2013)

14 Ağustos 2001'de Recep Tayyip Erdoğan liderliğinde kurulan Adalet ve Kalkınma Partisi, 3 Kasım 2002 tarihli genel seçim sonucunda tek başına iktidara gelerek istikrarsız yönetimler dönemine son vermiştir. Sürecin başında başbakan olan Abdullah Gül 11 Mart 2003'te istifa edince, Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer bu makama Recep Tayyip Erdoğan'ı atamıştır (Türk

Parlamento Tarihi 2002-2007, 2012, s. 951-952; Resmi Gazete, 14 Mart 2003).

Siyasi yapılanmasını tamamlayan iktidar, rotasını ivedilikle toplumsal reformlara çevirmiştir. Bu doğrultuda, TMK'nın belirlediği yaş sınırının altındaki evliliklerin ve boşanmanın yanı sıra, kadının hem aile hem de toplum içerisinde haklarının korunması, miras, mal paylaşımı, evlatlık çocuk edinme benzeri mevzuların hukuki çözümüne odaklanmıştır. Dolayısıyla ilk önce, 09 Ocak 2003 tarihli 4787 sayılı kanun ile *Aile Mahkemelerini* kurmuştur (Resmî Gazete, 18 Ocak 2003). Bununla birlikte 22 Mayıs 2003'te 4857 sayılı *İş Kanununu* yürürlüğe geçirmiştir (Resmî Gazete, 10 Haziran 2003).

Ayrıca 657 Sayılı Devlet Memurları Kanunu kapsamında 2003-2011 yılları arasında, kadınların doğum öncesine ve sonrasına ilişkin izinleri iyileştirilmiştir. Böylelikle kadının çalışma yaşamından uzaklaştırılması önlenmiştir (TBMM Kadın Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu, 2013, s. 53-56). 2004'te ise anayasanın 10. maddesine, "*Kadınlar ve erkekler eşit haklara sahiptir. Devlet, bu eşitliğin yaşama geçmesini sağlamakla yükümlüdür*" hükmü eklenmiştir (Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, 2019, s. 38). Diğer taraftan TCK kapsamında 5237 sayılı yeni düzenleme, 12 Ekim 2004'te yürürlüğe girmiştir. Sonuç itibarıyla şu maddeler iptal edilmiştir:

Kadın-kız, bakir-bakir olmayan ayrımı yapılması, ırza geçmek ve kaçırmak fillerinin bu işi meslek edinen kadın (hayat kadını) hakkında yapıldığında ceza indirimine gidilmesi, kaçırılan evli bir kadınsa cezasının artırılması buna karşın bakir bir kız ise daha az ceza verilmesi, kadının bireyselliğini, vücut bütünlüğünü hiçe sayarak cinsel suçların kişiye karşı işlenmiş suçlar yerine genel ahlaka aykırı suçlar bölümünde değerlendirilmesi. (Resmî Gazete, 12 Ekim 2004).

Öte yandan bu dönemde, töre ve namus cinayetleri ile kadına ve çocuğa yönelik şiddetin nedenlerini araştırmak, dolayısıyla gerekli önlemleri belirlemek amacıyla TBMM'de araştırma komisyonu kurulmuştur (Resmî Gazete, 26 Mayıs 2005).

2006'da ise kadına dair "*bakire*", "*boşanmış*", "*dul*" benzeri sıfatların nüfus kayıtlarında yer almasına son verilmiştir (Resmî Gazete, 23 Kasım 2006). Sonraki yıl, tarımsal faaliyette bulunan kadın çiftçilerin sigorta kapsamına alınabilmesi için aranan "*aile reisi olma*" şartı, eşitliğe aykırı olduğu için yürürlükten kaldırılmıştır (Resmî Gazete, 9 Kasım 2007).

Bunun yanı sıra kadının eğitim ve çalışma hayatında önüne engel olarak bırakılan başörtüsü sorununa ilişkin düzenlemeler, bu hükümet tarafından gerçekleştirilmiştir. Öncelikle yükseköğretimde türbanın serbestisi için yasa değişikliği teklifi mecliste kabul

edilmiştir. 9 Şubat 2008 tarihinde 5735 sayılı kanunun 10. maddesinin son fıkrası, "*Devlet organları ve idari makamları, bütün işlemlerinde ve her türlü kamu hizmetlerinden yararlanılmasında kanun önünde eşitlik ilkesine uygun olarak hareket etmek zorundadır*" ibaresine dönüştürülmüştür (Resmî Gazete, 23 Şubat 2008).

2009 yılında ise toplumsal cinsiyet eşitliğini kurumsal düzeyde izlemek ve politika önerileri geliştirmek amacıyla TBMM bünyesinde, *Kadın-Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu* kurulmuştur (Resmî Gazete, 24 Mart 2009).

8 Ağustos 2008-1 Ağustos 2012 tarihleri arasında Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı tarafından, okuryazarlığın artırılması amacıyla *Ana Kız Okuldayız Okuma Yazma Kampanyası* sürdürülmüştür (Millî Eğitim Bakanlığı, 2018). Ayrıca *Haydi Kızlar Okula*, *Şartlı Nakit Transferi*, *Taşınabilir Eğitim* uygulamaları okur-yazar kadın oranının artmasında etkili olmuştur (Millî Eğitim Bakanlığı, 2013; Çameli, 2008, s. 9-10). Kırsal bölgeler dikkate alınarak hazırlanan ve uygulanan eğitim projeleri, özellikle son yirmi yılda kız-erkek çocukların eğitimde fırsat eşitliğine kavuşmasını sağlamıştır.

Bunun yanı sıra 2012 yılında, kadınlara yönelik şiddetin önlenmesi ve kadınların sosyal güvenlik alanındaki eşitliğinin güçlendirilmesi yönünde önemli bir düzenleme gerçekleştirilmiştir. Bu bağlamda Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı ile Emniyet Genel Müdürlüğü'nün iş birliğiyle *Panik Butonu* projesi uygulanmıştır (Habertürk, 18 Ekim 2012).

Ayrıca Adalet ve Kalkınma Partisi'nin hayati açılımı olarak değerlendirilen, 2013 yılına ait *Demokratikleşme Paketi* ile devlet kurumlarında başörtüsü yasağı tamamen kaldırılmıştır. Bu doğrultuda Başbakan Recep Tayyip Erdoğan, kılık-kıyafet yönetmeliğinin değiştirildiğine dair kamuoyuna açıklama yapmıştır (Anadolu Ajansı, 30 Eylül 2013).

Nihayetinde Adalet ve Kalkınma Partisi iktidarı, Türkiye'de toplumsal cinsiyet eşitliğine dair politikaların hukuki çerçevesini yeniden yapılandırmıştır. Bu süreçte kadınların çalışma hayatındaki koşullarını iyileştiren esnek mesai düzenlemeleri, ücretsiz izinlerin genişletilmesi, TCK kapsamında cinsel tacizin müstakil bir suç olarak tanımlanması ve TMK'daki köklü değişiklikler, kadın haklarına ilişkin mevzuatı demokratikleştirmiştir.

Sonuç/Öneriler

1983-2013 yılları arasında Türkiye'de kadın haklarına ilişkin politikalar, doğrusal ve kesintisiz bir ilerleme süreci izlenmemiştir. Aksine siyasal iktidarların ideolojik yönelimleri doğrultusunda şekillenen, kırılgan ve çelişkili bir alan haline gelmiştir. İncelenen dönemler kapsamında, kadın hakları daha çok hukuki düzenlemeler aracılığıyla genişletilmiştir.

Analiz bulguları, kadın politikalarının büyük ölçüde devlet merkezli ve yukarıdan aşağıya biçimde üretildiğini, feminist hareketin taleplerinin ise çoğunlukla uluslararası baskılar veya AB uyum süreci gibi dış dinamikler aracılığıyla politika metinlerine yansıdığını göstermiştir. Bu durum, kadınların kamusal alandaki kazanımlarının neden kalıcı ve yapısal dönüşümlere evrilemediğini açıklamaktadır.

İktidarlar arasında gözlemlenen temel süreklilik, kadınların çoğu zaman birey olmaktan ziyade, aile içindeki rolleri üzerinden tanımlanmasıdır. Bu bağlamda muhafazakâr, liberal ve sosyal demokrat söylemler arasında biçimsel farklar bulunmakla birlikte, toplumsal cinsiyet eşitliğini merkeze alan kapsayıcı bir paradigma geliştirilememiştir. Böylelikle Türkiye’de kadın politikalarının neden çoğunlukla parçalı, dönemsel ve kırılgan olduğu açıklanabilmektedir.

Nitekim güncel yaşamda kadınların yaşadıkları sorunlar silsilesi göstermektedir ki, hukuki reformlar kadınların bireysel açıdan güçlenmesini tam anlamıyla gerçekleştirememiştir. Dolayısıyla toplumsal farkındalık, kurumsal kapasite ve kültürel dönüşüm birlikte ilerletilmelidir.

Bundan sonraki politika süreçlerinde, özellikle kırsal bölgelerde yaşayan kadınların eğitime, istihdama ve sosyal güvenlik mekanizmalarına erişimini kolaylaştıracak uygulamalara ağırlık verilmelidir. Ayrıca yerel yönetimler ile akademik birimler ortaklığında yürütülecek saha temelli çalışmaların artırılması, kadın politikalarının yereldeki etki analizinin yapılmasını kolaylaştıracaktır. Bu doğrultuda gelecekteki araştırmaların özellikle kadınların deneyimlerine odaklanarak çok boyutlu veriler sunması, hükümetlerin politika geliştirme süreçlerine kapsayıcı ve sürdürülebilir bir perspektif kazandıracaktır.

Kaynakça

- Resmî Gazete.* (1985, 25 Haziran) Sayı 18792.
- Resmî Gazete.* (1990, 31 Temmuz) Sayı 20591.
- Resmî Gazete.* (1990, 29 Kasım) Sayı 20710.
- Resmî Gazete.* (1996, 27 Aralık) Sayı 22860.
- Resmî Gazete.* (1997, 19 Şubat) Sayı 22910.
- Resmî Gazete.* (1998, 17 Ocak) Sayı 23233.
- Resmî Gazete.* (1999, 13 Mart) Sayı 23638.
- Resmî Gazete.* (2003, 18 Ocak) Sayı 24997.
- Resmî Gazete.* (2003, 14 Mart) Sayı 25048.
- Resmî Gazete.* (2003, 10 Haziran) Sayı 25134.
- Resmî Gazete.* (2004, 12 Ekim) Sayı 25611.
- Resmî Gazete.* (2005, 26 Mayıs) Sayı 25826.
- Resmî Gazete.* (2006, 23 Kasım) Sayı 26355.
- Resmî Gazete.* (2007, 9 Kasım) Sayı 26695.

Resmî Gazete. (2008, 23 Şubat) Sayı 26796.

Resmî Gazete. (2009, 24 Mart) Sayı 27179.

Acuner, S. (2002). 90’lı yıllar ve resmi düzeyde kurumsallaşmanın doğuş aşamaları. A. Bora & A. Günel (Der.), *90’larda Türkiye’de Feminizm* (ss. 125-158). İstanbul: İletişim Yayınları.

Anadolu Ajansı (30 Eylül 2013). Demokratikleşme Paketi açıklandı. Erişim adresi: <https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/demokratikleşme-paketi-aciklandi/214907>.

Arat, Y. (1999). Türkiye’de modernleşme projesi ve kadınlar. S. Bozdoğan & R. Kasaba (Ed.), *Türkiye’de Modernleşme ve Ulusal Kimlik* (ss. 82-98). İstanbul: TUYU.

Arslan, Ş. A. (2017). Kadın odaklı politikaların hükümet programlarına yansımaları üzerine bir analiz. *TBB Dergisi*, 411-440.

Asena, D. (Şubat 1990). Ne Biliniyor, Ne Yapılıyor? *Kadınca*, Sayı 135, s. 5.

Asena, D. (1990, 13 Mart). O mu halk, bu mu halk? *Güneş*, s. 13.

Asena, D. (1990, 31 Temmuz). Durumumuz hep dış gebelik. *Güneş*, s. 13.

Ateş, H. & Yavuz, Ö. (2017). Adalet ve kalkınma partisi döneminde kadınlara yönelik dönüşümlerin değerlendirilmesi. *Balkan Sosyal Bilimler Dergisi*, ICOMEP Özel Sayı, 28-47.

Ayan, S. (1995, 3 Ağustos). Kadın Başbakanı erkek benzetmesi. *Milliyet*, s. 5.

Creswell, J. W. (2012). *Educational research: Planning, conducting, and evaluating quantitative and qualitative research*. Pearson Education.

Convention on the elimination of all forms of discrimination against women (CEDAW). (1979). New York: United Nations.

Çaha, Ö. (1996). *Sivil kadın: Türkiye’de sivil toplum ve kadın*. (E. Özensel, Çev.). Ankara: Vadi Yayınları.

Çameli, T. (2008). *Kız çocukların ilköğretime erişiminde Türkiye’den örnekler*. İstanbul: Sabancı Üniversitesi Yayınları.

Çavdar, T. (2013). *Türkiye’nin demokrasi tarihi 1950’den günümüze*. Ankara: İmge Kitabevi.

Deckert, J., & Wilson, M. (2023). Descriptive Research Methods. In T. Welsh, J. P. Ambegaonkar, & L. Mainwaring (Eds.), *Research Methods in the Dance Sciences* (1st ed., pp. 153-165). University Press of Florida. <https://doi.org/10.2307/j.ctv33jb41z.17>.

- Demirkürek, İ. (2011). *1980 sonrası değişimin ışığında kadın ve liderlik olgusu: Tansu Çiller örneği*. (Doktora tezi). Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Anabilim Dalı Gazeteceilik Bölümü.
- Doğan, Y. (1985). *Dar sokakta siyaset (1980-1983)*. İstanbul: Tekin Yayınevi.
- Gazioğlu Terzi, E. (2015). Toplumsal cinsiyet bağlamında politik söylem: 1989-2011 yılları arası hükümet programlarında aile ve kadınlar. *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi*, 18(2), 145-176.
- Gender Mainstreaming: Conceptual framework, methodology and presentation of good practices*. (1998). Council of Europe, EG-S-MS (98) 2 rev.
- Gökmen, Y. (1992). *Özal sendromu*. Ankara: Verso Yayıncılık.
- Göle, N. (2016). *Modern mahrem: Medeniyet ve örtünme*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Guba, E. G. & Lincoln, Y. S. (1994). Competing paradigms in qualitative research. In N. K. Denzin & Y. S. Lincoln (Eds.), *Handbook of qualitative research* (pp. 105-117). Sage Publications.
- Gürbilek, N. (2001). *Vitrinde yaşamak: 1980'lerin kültürel iklimi*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Güzel, D. (1999). *Kadın kurtuluş hareketi: Birlik ve örgütsel sorunlar*. Ankara: Paradoks Yayıncılık.
- Hanımlar vakfı tamam (1986, 7 Nisan). *Milliyet*, s. 16.
- Işıkcı, Y. M. & Şengün, H. (2017). Kadın başbakan Tansu Çiller döneminde kadın politikası: Temel yasalar üzerinden bir değerlendirme. *Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi*, 9 (Kadın Özel Sayısı), 401-420.
- İleri, S. (1988, 27 Ocak). Acıyı Anadolu kadını ile yaşadım. *Milliyet*, s. 10.
- Kadınlar getirdi kadınlar götürüyor (1997, 16 Mayıs). *Sabah*, s. 1.
- Kandiyoti, D. (2015). *Cariyeler, bacılar, yurttaşlar: Kimlikler ve toplumsal dönüşümler*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Keyder, Ç. (2014). *Türkiye'de devlet ve sınıflar*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Kız Çocuklarının Eğitim ve Öğretiminde Yeni Politika ve Uygulamalar Çalıştayı. (2013, 3 Ekim). *Milli Eğitim Bakanlığı*. Erişim adresi: <http://www.meb.gov.tr/kiz-cocuklarinin-egitim-ve-ogretiminde-yeni-politika-ve-uygulamalar-calistayi/haber/6386/tr>.
- Merriam, S. B. & Grenier, R. S. (2019). *Qualitative research in practice: Examples for discussion and analysis*. San Francisco: Jossey-Bass Publishers.
- O erkek'lerin korkulu rüyası! (18 Ekim 2012). *Habertürk*. Erişim adresi: <https://www.haberturk.com/gundem/haber/786478-o-erkeklerin-korkulu-ruyasi>.
- Okuryazarlık Seferberliği. (6 Şubat 2018). *Milli Eğitim Bakanlığı*. Erişim adresi: <https://www.meb.gov.tr/okuryazarlik-seferberligi/haber/15579/tr>.
- Parejo, H. & V. Radulović, B. (2023). Public policies on gender equality. In: D. Vujadinović, M. Fröhlich & T. Giegerich (Ed.), *Gender-Competent Legal Education* (pp. 405-428). Cham: Springer. https://doi.org/10.1007/978-3-031-14360-1_12.
- Parmaksız, P. M. Y. (2017). *Türkiye'nin modernleşmesinde kadınlar: 1839'dan günümüze*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Refahyol'un sonu (1997,15 Haziran). *Milliyet*, ss. 1, 20.
- Semra Özal ile söyleşi. (1986, Kasım). *Kadınca*, (96), 24-28.
- Sevimli, D. (2020). *Prime Minister Tansu Çiller (1993-1996): Her impact on feminism in Turkey?* (Phd thesis). Yeditepe University, Department of Political Science and International Relations, İstanbul.
- Şimşek, H. & Yıldırım, A. (2011). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- T.C. Başbakanlık Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü. (2008). *Kadın sığınmaevleri kılavuzu*. (S. Karataş, Ü. Şener & N. Otaran, Haz.). Ankara.
- Terkan, B. (2010). Siyasi partilerin kadına ilişkin söylem ve politikaları (AKP ve CHP örneği). *Selçuk İletişim*, 6(2), 115-136.
- Tekin, Y. & Okutan, M. Ç. (2019). *Türk siyasal hayatı*. Ankara: Orion Kitabevi.
- Tuşalp, E. (1994). *Plastik papatya kokusu*. Ankara: Bilgi Yayınları.
- Türk Parlamento Tarihi: TBMM-XX. Dönem (1995-1999). (2012). Cilt I. T. F. Ertan (Der.). Ankara: TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları.
- Türk Parlamento Tarihi TBMM-XXII. Dönem (2002-2007). (2012). Cilt III. A. Yıldız (Der.). Ankara: TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları.
- Türkiye Büyük Millet Meclisi Kadın Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu. (2013, Kasım). Her alandaki kadın istihdamının artırılması ve çözüm önerileri komisyon raporu (Haz. Şahin Metin ve Rabia Arabacı Kariman). Ankara: TBMM Yayınları.
- Türkiye Cumhuriyeti Anayasası (Gerekçeli)*. (2019). Y. E. Yılmazoğlu & İ. E. Perdecioğlu (Haz.). Ankara: Epa-Mat Basım Yayın.

Türkiye Tarihi: Bugünkü Türkiye (1980-2003). (2005). B. Tanör, K. Boratav, & S. Akşin (Haz.). Cilt V. İstanbul: Cem Yayınevi.

Yıldız, S. (1996). *1980 sonrası Türkiye’de sosyo-kültürel değişim: Özal dönemi.* (Yüksek lisans tezi). Kırıkkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kırıkkale.

Extended Abstract

This study examines the trajectory of women’s rights policies in Türkiye between 1983 and 2013 by analyzing how different political governments shaped legal reforms within distinct ideological frameworks. Rather than presenting women’s rights as a linear process of progress, the study approaches this thirty-year period as a fragmented and contested policy field, shaped by tensions between modernization, conservatism, liberalism, and social democratic understandings of equality. Beginning with the Motherland Party (Anavatan Partisi/ANAP) governments of the 1980s, continuing through the coalition governments of the 1990s, and extending to the first decade of the Justice and Development Party (Adalet ve Kalkınma Partisi), the study demonstrates that advances in women’s rights were often accompanied by significant structural and ideological limitations.

The research is based on a qualitative document analysis and employs descriptive analysis as its primary methodological approach. The dataset consists of legal regulations, constitutional amendments, Civil and Penal Code reforms, Official Gazette records, government programs, reports of women’s organizations, and relevant academic and feminist literature. These documents are analyzed both chronologically and thematically in order to identify patterns of continuity and rupture in women’s rights policies. The analysis is structured around key analytical categories, including the ideological framing of women’s rights, the positioning of women as legal and political subjects, the relationship between state institutions and feminist movements, and the persistence of family-centered policy approaches.

The findings indicate that women’s rights policies in Türkiye were largely shaped by state-centered and top-down mechanisms, with limited institutionalized participation of feminist actors in decision-making processes. During the ANAP period (1983-1991), important steps were taken toward the institutionalization of women’s policies, including the establishment of bodies responsible for women’s status and the removal of certain discriminatory legal provisions. However, these reforms remained constrained by a policy discourse that emphasized traditional family structures alongside liberal modernization narratives, resulting in a contradictory approach to gender equality.

The coalition governments of the 1990s reflected a similarly ambivalent pattern. The period marked an increase in women’s public visibility, particularly with

Tansu Çiller serving as Türkiye’s first female prime minister, and witnessed Türkiye’s growing engagement with international gender equality norms, including commitments made at the 1995 Beijing Conference. Nevertheless, reforms during this period were often fragmented, politically unstable, and heavily influenced by external dynamics such as European Union harmonization, rather than by sustained domestic gender equality agendas.

More comprehensive legal reforms were achieved during the ANASOL-M coalition government (1999-2002). Amendments to the Civil Code in 2001 strengthened equality between spouses in areas such as property regimes, marital residence, and parental authority, reflecting long-standing demands of the feminist movement. Constitutional changes further reinforced the principle of equality within the family, and Türkiye’s adoption of the Optional Protocol to CEDAW expanded individual complaint mechanisms at the international level. Despite these advances, certain symbolic and practical inequalities persisted, underscoring the limits of legal reform in transforming deeply embedded gender norms.

The first decade of the Justice and Development Party government (2002-2013) introduced a dual trajectory in women’s rights policies. In its early years, driven largely by the European Union accession process, the government enacted significant reforms, including the establishment of Family Courts, the expansion of maternity and employment rights through labor law reforms, constitutional amendments mandating state responsibility for gender equality, and the removal of discriminatory provisions in the Penal Code. Educational and literacy campaigns targeting girls and women, particularly in rural areas, also contributed to improvements in access to education. However, after 2007, women’s policies increasingly shifted toward a family-centered and selective approach, framing women primarily through their domestic and maternal roles. While measures such as the lifting of the headscarf ban expanded access to public institutions for certain groups of women, these changes were not embedded within a comprehensive gender equality paradigm.

Overall, the study concludes that women’s rights policies in Türkiye between 1983 and 2013 exhibited a pattern of quantitative expansion without a corresponding qualitative transformation. Despite ideological differences among governments, a shared emphasis on the family as the primary policy framework limited the development of a holistic and rights-based approach to gender equality. By analyzing women’s rights not only through legal outcomes but also through ideological orientations and policy discourses, this study contributes to the literature by explaining why women’s rights gains in Türkiye have remained partial, fragile, and uneven over time.